

หลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน : อดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต

นางสาวรัชยา เกียรติไกรวัลศิริ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาเวชศาสตร์ป้องกันและสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2539

ISBN 974-636-371-9

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

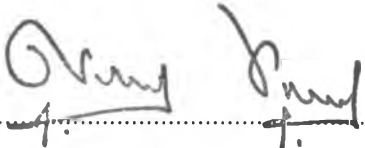
COMMUNITY MEDICINE CURRICULUM : PAST, PRESENT AND FUTURE TREND.

Miss Ratchaya Kiatkraiwansiri

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Science
Department of Preventive and Social Medicine
Graduate School
Chulalongkorn University
Academic Year 1996
ISBN 974-636-371-9

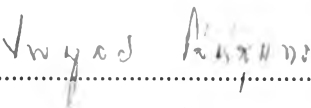
หัวข้อวิทยานิพนธ์ หลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน : อดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต
โดย นางสาวรัชยา เกียรติไกรวัลศิริ
ภาควิชา เวชศาสตร์ป้องกันและสังคม
อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์นายแพทย์ไพบูลย์ โล่ห์สุนทร
อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม ผู้ช่วยศาสตราจารย์นายแพทย์นรินทร์ หิรัญสุทธิกุล

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

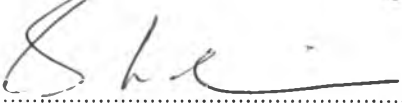

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์นายแพทย์ศุภวัฒน์ ชุตินวงศ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

.....ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์นายแพทย์ภิรมย์ กมลรัตนกุล)

.....อาจารย์ที่ปรึกษา
(ศาสตราจารย์นายแพทย์ไพบูลย์ โล่ห์สุนทร)

.....อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์นายแพทย์นรินทร์ หิรัญสุทธิกุล)

.....กรรมการ
(ศาสตราจารย์นายแพทย์ไพโรจน์ อุนสมบัติ)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

รัชยา เกียรติไกรวัลศิริ : หลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน : อดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต
(COMMUNITY MEDICINE CURRICULUM : PAST, PRESENT AND FUTURE TREND.)
อ.ที่ปรึกษา : ศ.นพ.ไพบูลย์ โล่ห์สุนทร, อ. ที่ปรึกษาร่วม : ผศ.นพ.นรินทร์ นิรัญสุทธิกุล, 131 หน้า.
ISBN 974-636-371-9.

เวชศาสตร์ชุมชน เป็นวิชาที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการช่วยให้แพทย์สามารถปฏิบัติงานในโรงพยาบาลและในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่ดีต่อการทำงาน มีความรับผิดชอบต่อสังคม การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชนในอดีตถึงปัจจุบัน ของคณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ด้วยการวิเคราะห์และสังเคราะห์จากเอกสารที่เกี่ยวข้องและโปรแกรมการเรียนการสอนเวชศาสตร์ชุมชน และศึกษาแนวทางการปรับปรุงหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน โดยประยุกต์เทคนิคเดลฟายศึกษาแนวโน้มในอนาคตของหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จากผู้เชี่ยวชาญด้านเวชศาสตร์ชุมชน จำนวน 20 ท่าน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ การสัมภาษณ์และแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่ามัธยฐาน รฐานนิยม และค่าพิสัยระหว่างควอไทล์

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ สภาพการณ์ของหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชนในอดีตถึงปัจจุบัน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2490 - 2539 มีจุดเริ่มจากหลักสูตรการสอนวิชาสาธารณสุขและสุขวิทยา ต่อมามีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงเป็นวิชาเวชศาสตร์ป้องกันและสังคม ในปี พ.ศ. 2501 และจากโครงการศึกษาทดลองโปรแกรมเวชศาสตร์ชุมชน ซึ่งได้ผลดี สามารถนำมาจัดเป็นโปรแกรมการเรียนการสอน เวชศาสตร์ชุมชน I และ II สำหรับนิสิตแพทย์ปีที่ 4 และ 5 ในหลักสูตรคณะแพทยศาสตร์ ตั้งแต่ปีการศึกษา 2521 เป็นต้นมา และจัดโปรแกรม เวชศาสตร์ชุมชน III สำหรับนิสิตแพทย์ปีที่ 6 ในปี พ.ศ. 2527 โดยจัดการเรียนการสอนต่อเนื่องกันทั้ง 3 โปรแกรม จนถึงปัจจุบัน ส่วนแนวโน้มในอนาคตของหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชนตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ พบว่าผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้องกันถึงความเป็นไปได้ในเชิงปฏิบัติ จำนวน 107 ข้อ จาก 133 ข้อ เกี่ยวกับหลักการสำคัญในการจัดหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน วัตถุประสงค์ เนื้อหาวิชา ประสบการณ์การเรียนการสอน การประเมินผล สถานที่ฝึกปฏิบัติงานและอาจารย์พี่เลี้ยง บทบาทของภาควิชาเวชศาสตร์ป้องกันและสังคม บทบาทของภาควิชาอื่น ๆ และแนวทางการพัฒนาหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน

ภาควิชา เวชศาสตร์ป้องกันและสังคม
สาขาวิชา เวชศาสตร์ชุมชน
ปีการศึกษา 2539

ลายมือชื่อนิสิต รัชยา เกียรติไกรวัลศิริ
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา ไพบูลย์ โล่ห์สุนทร
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม นรินทร์ นิรัญสุทธิกุล

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

C845305 : MAJOR COMMUNITY MEDICINE
 KEY WORD: COMMUNITY MEDICINE / CURRICULUM
 RATCHAYA KIATKRAIWANSIRI : COMMUNITY MEDICINE CURRICULUM : PAST, PRESENT AND FUTURE TREND. THESIS ADVISOR : PROF. DR. PAIBOOL LOHSOONTHORN, THESIS COADVISOR : ASSIST. PROF. DR. NARIN HIRANSUTHIKUL , 131 pp. ISBN 974-636-371-9.

Community Medicine is an important subject which assists the doctor to work in the hospital and the community effectively. Not only does it help the doctor to gain knowledge, experience and to have a good attitude towards his work, but it also makes him feel responsible socially. It is one of the major subjects that medical students have to attend. This study investigated the transition from the past to the present curriculum in the field of Community Medicine of the Faculty of Medicine at Chulalongkorn University. The literatures related to Community Medicine and the programme used in teaching this subject were analyzed and synthesized. Delphi 's technique was applied to study the trend of the future curriculum of Community Medicine. Questionnaires were constructed and content validity was verified. Twenty experts in this field were given the questionnaires and also were interviewed. The statistical devices used to analyze the results of this research were median, mode and interquartile range.

The findings indicate that the development of the curriculum in Community Medicine from 1947 to 1996 can be summarized as follows : Community Medicine programme originated from another curriculum named as "Public Health and Hygeine" . In 1958, it changed to be "Preventive and Social Medicine" . As the result of the successful former curriculum in the field of Community Medicine leads to the establishment of the curriculum of Community Medicine I and II for the fourth and the fifth year medical student in 1978 and the Community Medicine III for the sixth year medical student in 1984. They have still been used in teaching ever since. The trend of the future curriculum of Community Medicine as perceived by twenty experts in this field shows that there is an agreement about the possibility in practical use 107 items out of 133 items. The issues are about objectives, contents, an experience in teaching, an evaluation, fieldwork / trainer, role of the Department of Preventive and Social Medicine, role of the other departments and a plan for further development of the curriculum of Community Medicine.

ภาควิชา..... เวชศาสตร์ป้องกันและสังคม

สาขาวิชา..... เวชศาสตร์ชุมชน

ปีการศึกษา..... 2539

ลายมือชื่อนิสิต..... อัจฉา เกษต์ไพโรจน์

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... ปาญจ ไลห์ขันธ์

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยความช่วยเหลืออย่างดียิ่งของศาสตราจารย์ นายแพทย์ไพบุลย์ โล่ห์สุนทร และผู้ช่วยศาสตราจารย์นายแพทย์นรินทร์ นิรัญสุทธิกุล อาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ ตลอดจนคณาจารย์ทุกท่าน ซึ่งได้กรุณาให้คำแนะนำและข้อคิดเห็นต่าง ๆ ในการวิจัยมา ด้วยดีตลอด

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ผู้เชี่ยวชาญด้านเวชศาสตร์ชุมชนทุกท่านที่ได้กรุณาให้ความร่วมมือและเสียสละเวลาให้แก่ผู้วิจัยในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร. จุมพล พูลภัทรชีวิน ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่กรุณาให้คำแนะนำการใช้เทคนิคเดลฟายในการวิจัย

ขอขอบพระคุณศาสตราจารย์นายแพทย์เปรม บุรี ที่กรุณาเอื้อเฟื้อข้อมูล เอกสาร คำแนะนำ และข้อคิดเห็นต่าง ๆ ในการวิจัย

ขอขอบพระคุณคุณมยุรี จิรวินิชย์ และเจ้าหน้าที่ภาควิชาเวชศาสตร์ป้องกันและสังคม คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่กรุณาให้ความช่วยเหลือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ทุนการวิจัยครั้งนี้ บางส่วนได้รับมาจากทุนอุดหนุนการวิจัยของบัณฑิตวิทยาลัย จึงขอขอบพระคุณบัณฑิตวิทยาลัยมา ณ ที่นี้ด้วย

ท้ายนี้ ผู้วิจัยใคร่ขอขอบพระคุณทุก ๆ ท่าน ซึ่งสนับสนุนให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจ แก่ผู้วิจัยเสมอมาจนสำเร็จการศึกษา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฌ
สารบัญแผนภูมิ.....	ญ
บทที่	
1. บทนำ.....	1
ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย.....	1
คำถามของการวิจัย.....	4
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	4
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	5
ข้อตกลงเบื้องต้น.....	5
คำสำคัญ.....	5
คำนิยามที่ใช้ในการวิจัย.....	6
ปัญหาทางด้านจริยธรรม.....	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	6
ข้อจำกัดของการวิจัย.....	6
อุปสรรคที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการวิจัยและมาตรการในการแก้ไข.....	7
2. วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
พัฒนาการของหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.....	8
โครงการเวชศาสตร์ชุมชน คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.....	12
หลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน คณะแพทยศาสตร์ สถาบันต่าง ๆ	16
แนวโน้มของสังคมกับทิศทางของแพทยศาสตรศึกษา.....	17
บทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	20
การวิจัยแบบเทคนิคเดลฟาย.....	23

สารบัญ (ต่อ)

บทที่

3. วิธีดำเนินการวิจัย.....	26
การกำหนดเกณฑ์การเลือกผู้เชี่ยวชาญ.....	26
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	28
การรวบรวมข้อมูล.....	29
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	30
4. ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....	32
สภาพการณ์ของหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชนในอดีตถึงปัจจุบัน คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.....	32
แนวโน้มในอนาคตของหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญด้านเวชศาสตร์ชุมชน.....	56
5. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	78
สรุปผลการวิจัย.....	78
อภิปรายผลการวิจัย.....	102
ข้อเสนอแนะ.....	109
รายการอ้างอิง.....	111
ภาคผนวก.....	115
ภาคผนวก ก	116
ภาคผนวก ข	118
ประวัติผู้วิจัย.....	131

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1 จำนวนผู้เชี่ยวชาญด้านเวชศาสตร์ชุมชน จำแนกตามหน่วยงานที่สังกัด.....	27
3.2 จำนวนผู้เชี่ยวชาญ จำแนกตามความคลาดเคลื่อน.....	27
4.1 แสดงโปรแกรมเวชศาสตร์ชุมชน ปี พ.ศ. 2518 - 2520	35
4.2 โปรแกรมเวชศาสตร์ชุมชน เปรียบเทียบด้านวัตถุประสงค์ ตามปีการศึกษา ตั้งแต่ปีการศึกษา 2520 - 2539	38
4.3 โปรแกรมเวชศาสตร์ชุมชน I เปรียบเทียบด้านเนื้อหาวิชาและประสบการณ์การเรียน การสอน ตามปีการศึกษาตั้งแต่ปีการศึกษา 2520 - 2539	39
4.4 โปรแกรมเวชศาสตร์ชุมชน II เปรียบเทียบด้านวัตถุประสงค์ เนื้อหาวิชา ประสบการณ์การเรียนการสอน และการประเมินผล ตามปีการศึกษา.....	42
4.5 โปรแกรมเวชศาสตร์ชุมชน III ตั้งแต่ปีการศึกษา 2527 - 2539 แสดงลักษณะวิชา วัตถุประสงค์ เนื้อหาวิชา ประสบการณ์การเรียนการสอน และการประเมินผล.....	43
4.6 แสดงสถานที่ฝึกปฏิบัติงานภาคสนาม ของโปรแกรมเวชศาสตร์ชุมชน I	44
4.7 แสดงจำนวนและนิสิตที่เข้าร่วมโปรแกรมเวชศาสตร์ชุมชน I ตั้งแต่ปีการศึกษา 2526 - 2539	47
4.8 ค่าเฉลี่ยของความเหมาะสมของเนื้อหาที่เรียนในแต่ละหัวข้อที่มีการบรรยาย.....	49
4.9 ค่าเฉลี่ยของรูปแบบการเรียนการสอนในแต่ละหัวข้อที่มีการบรรยาย.....	50
4.10 ค่าเฉลี่ยของความรู้ที่ได้รับเพิ่มในแต่ละหัวข้อที่มีการบรรยาย.....	51
4.11 ค่าเฉลี่ยของการออกภาคสนามในด้านต่าง ๆ	52
4.12 หลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน ในหลักสูตรแพทยศาสตรบัณฑิต พ.ศ. 2532 และ 2537.....	54
4.13 หลักการสำคัญในการจัดหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน.....	56
4.14 วัตถุประสงค์ของหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน ด้านความรู้.....	57
4.15 วัตถุประสงค์ของหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน ด้านทักษะ.....	59
4.16 วัตถุประสงค์ของหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน ด้านเจตคติ.....	60
4.17 เนื้อหาวิชาของหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน ด้านลักษณะสำคัญ.....	62
4.18 เนื้อหาวิชาของหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน ด้านวิชาหลักและอื่น ๆ	62
4.19 ประสบการณ์การเรียนการสอนของหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน.....	64
4.20 การประเมินผลของหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน ด้านการประเมินบริบท.....	67
4.21 การประเมินผลของหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน ด้านการประเมินปัจจัยนำเข้า.....	68

สารบัญตาราง (ต่อ)

4.22	การประเมินผลของหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน ด้านการประเมินกระบวนการ.....	69
4.23	การประเมินผลของหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน ด้านการประเมินผลผลิต.....	69
4.24	การประเมินผลของหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน ด้านการติดตามผลการประเมิน.....	71
4.25	สถานที่ฝึกปฏิบัติงานและอาจารย์พี่เลี้ยง.....	72
4.26	บทบาทและหน้าที่ของภาควิชาเวชศาสตร์ป้องกันและสังคม คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.....	74
4.27	บทบาทและหน้าที่ของภาควิชาอื่น ๆ	75
4.28	แนวทางการพัฒนานหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน.....	76
5.1	แนวโน้มในอนาคตของหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชน คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ	101

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่	หน้า
1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	5
2.1 แสดงความสัมพันธ์ของการจัดการศึกษากับคุณภาพของสังคม และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง.....	17
5.1 การเปลี่ยนแปลงของหลักสูตรเวชศาสตร์ชุมชนจากอดีตถึงปัจจุบัน.....	79